

Агаманюк Зоя Миколаївна - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 168.52,2

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У РЕЛІГІЙНОМУ КОНТЕКСТІ КОМПЕНДИУМУ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Мета статті – показати, що свобода індивіда є проявом людської діяльності, що узгоджується з духовними та суспільними цінностями. Завдання статті – дослідити основні інтерпретації поняття «свобода» і шляхом систематизації та аналізу накопичених знань зробити спробу виділити значення свободи та її меж у духовному досвіді людства.

Ключові слова: свобода, соціальна доктрина церкви, релігійна свобода.

ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ В РЕЛИГИОЗНОМ КОНТЕКСТЕ КОМПЕНДИУМА СОЦИАЛЬНОЙ ДОКТРИНЫ КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ

Цель статьи – показать, что свобода индивида является проявлением человеческой деятельности, что согласуется с духовными и общественными ценностями. Задача статьи – исследовать основные интерпретации понятия «свобода» и путем систематизации и анализа накопленных знаний попытаться выделить значение свободы и ее границ в духовном опыте человечества.

Ключевые слова: свобода, социальная доктрина церкви, религиозная свобода.

THE PROBLEM OF FREEDOM IN THE RELIGIOUS CONTEXT OF THE COMPLETION OF THE SOCIAL DOCTRINE OF THE CATHOLIC CHURCH

The purpose of the article is to show that the freedom of the individual is a manifestation of human activity, which is consistent with spiritual and social values. The task of the article is to investigate the basic interpretations of the concept of "freedom" and through the systematization and analysis of accumulated knowledge to try to highlight the significance of freedom and its boundaries in the spiritual experience of mankind.

Keywords: freedom, social doctrine of the church, religious freedom.

Вступ. Тема свободи є одна з основних тем філософії. Весь період існування філософії являє собою вражаючу картину безперервних спроб зрозуміти сутність цього феномена. Вона хвилювала й надихала європейську філософію протягом багатьох сторіч від Канта й Гегеля до І. Берліна, Ф. Хайека. При цьому всякий результат, отриманий на тому або іншому відрізьку історії людської думки, як правило, не влаштував наступні покоління, будучи джерелом для нових пошуків і інтерпретацій. «Ні про одну ідею, відзначав Гегель, не можна з таким повним правом сказати, що вона невизначена, багатозначна, доступна найбільшим непорозумінням і тому дійсно їм піддана, як про ідею свободи» [4, С.324].

Розвиток різних соціальних інституцій та пов'язаний з цим постійний процес «переоцінки цінностей» зорієнтований на створення цілісної концепції людини, що відображає її сутність та діяльність і як особистості, і як члена суспільства, концепції, що відповідає сучасному розумінню сутності людини, як носія загальнолюдських цінностей, підкреслює актуальність проблеми свободи, яка потребує глибокого філософського дослідження.

Мета статті – показати, що свобода індивіда є проявом людської діяльності, що узгоджується з духовними та суспільними цінностями.

Завдання статті – дослідити основні інтерпретації поняття «свобода» і шляхом систематизації та аналізу накопичених знань зробити спробу виділити значення свободи та її меж у духовному досвіді людства.

Об'єкт дослідження – свобода особистості в духовному досвіді людства.

Предмет дослідження – суспільно-духовний та релігійний аспект свободи особистості.

Виклад основного матеріалу. Спостерігаючи за подіями останніх років у нашій державі, звертає на себе увагу яке чутливість українського суспільства до свободи. Причому не тільки тепер, а протягом усієї історії. Це і явище козацтва, і національно-визвольна революція 1917-1921 років та безліч інших прикладів в нашій історії того, як народ прагнув до свободи, йшов на жертви заради неї, оспівував в своїй творчості як ідеал. Свобода – це здатність здійснювати правильний вибір та діяти за власною волею, що насамперед залежить від змісту внутрішнього духовного світу людини. Тому інтерес до духовного світу людини та проблем етики тут закономірний. Маючи внутрішню свободу, котру сам суб'єкт розуміє як свою індивідуальну сутність, особистість в умовах майже відсутності можливостей для втілення своєї свободи чи максимальній обмеженості зберігає свою особисту цілісність і бореться проти духовного поневолення. Оскільки свобода особистості є невід'ємною від свободи суспільства, вважаю, що духовна підготовленість індивіда до вільних дій має не лише особистісний зміст, а й суспільний. Свобода людини по відношенню до зовнішніх обставин не безмежна, але вона існує і проявляється в можливості зайняти по відношенню до них власну позицію. Ця позиція залежатиме від цінностей і смислів, якими керується особа, тому що «людина – це більше ніж психіка; людина – це дух», її потенціал розкривається в здатності до самотрансценденції або в здатності до самовідстороненості.

В історії розвитку філософії розуміння свободи із прадавніх часів звертає на себе увагу різне її бачення. У Сократа й Платона мова йде, насамперед, про свободу й долю, в Арістотеля про свободу від політичного деспотизму; в Епікура, стоїків – про нещастя людського існування, пов'язаних з обмеженням свободи й прагненням до неї. У Середньовіччі розглядають свободу від гріха й благодать, з якою співвіднесено поняття «свобода». В епоху Ренесансу під свободою розуміється безперешкодне й всебічне розгортання сутнісних потенцій особистості. Проблема свободи розглядалася в численних працях західноєвропейських філософів XIX-XX століть: Ж.-П. Сартр, Е. Фромм, М. Хайдеггер, К. Ясперс, З. Фрейд, А. Шопенгауер, І. Берлін, О. Вельмар, Ф. Ніцше та інші. Серед вітчизняних дослідників І. Бичко, К. Новікова, Л. Ніколаєва, Б. Грушин, В. Паркін, В. Андрущенко, М. Михальченко, С. Кримський та інші.

Інтерес до проблем свободи на вітчизняному ґрунті ми спостерігаємо у філософів-гуманістів першої половини XVIII сторіччя. В Україні постає проблема духовної свободи як оволодіння людиною самою собою, своїми вчинками, емоціями, пристрастями. Як засіб, за допомогою якого можна уникнути зла і досягти щастя – найвищої мети людського існування, філософи пропонують самовдосконалення особистості, яке здійснюється насамперед завдяки самопізнанню.

Важливу методологічну роль у дослідженні проблеми свободи відіграє філософське вчення про людину. Людина посідає центральне місце у механізмі вияву законів. Коли свобода визначається лише як пізнана необхідність, то у тіні залишається питання щодо місця людини у структурі свободи, ставлення людини до необхідності, свідомості, волі й діяльності. Дійсно ж духовна і матеріальна діяльність людини – головні її складники. Діяльність людини – це її дії, спрямовані на вироблення шляхів, засобів та методів досягнення певної мети. Оскільки свобода є невідривною від необхідності, вона є найважливішою рисою закону і означає неминучість, обов'язковість відповідного процесу, дії. Внутрішній істотний зв'язок виявляє себе через необхідність. Свобода – це людський вчинок, здійснюваний за власною волею згідно з власними потребами і бажаннями, вимогами зовнішнього та внутрішнього середовища, що зумовлюють внутрішні спонукання. У бутті свободи необхідність стає органічним складником природи, людини, суспільства загалом. Визначення свободи лише як пізваної необхідності є некоректним, позаяк пізнання – лише передумова свободи. Сама ж свобода – це дія людини, котра реалізує вимогу об'єктивної необхідності за власною волею, згідно власними потребами і бажаннями. Можна знати необхідність, але не бути завдяки цьому вільним, оскільки необхідність не лише усвідомлюється, але й витворюється людиною. Межі

свободи кожної людини зумовлені не лише соціально-історично, а й передусім нею самою. Вони залежать від рівня духовного розвитку самої людини, її знань, досвіду, інтересів, волі, емоцій тощо.

Оскільки, поняття свобода в суспільстві тісно пов'язане з поняттям особистості, то ми спочатку розглянемо інтерпретацію індивіда та його свободи в поглядах різних філософів. Подальші роздуми будуть стосуватися свободи особи по відношенню до такого соціального інституту, як об'єднання громадян: що це таке, де її межі, що значить вибір у житті людини. Свобода – це благо або зло для сучасної людини? Думаю, що в ході дослідження мені навряд чи вдасться однозначно правильно відповісти на ці питання – для цього потрібні роки й досвід, а не тільки знання. Проте ця спроба буде здійснена, оскільки тільки через первісне пізнання себе можна пізнати світ. Також у наш непростий кризовий час як ніколи необхідні орієнтири, маяки у вигляді відповідей на запитання про свободу і її межі, про вибір і відповідальність. Маю значні сподівання на те, що саме релігійний зріз дасть певне розуміння цих проблем неможливо будувати майбутнє – своє й соціуму в якому ми існуємо.

Саме поняття свободи тісно пов'язане з особистістю і суспільством в якому вона існує. Адже з становленням особистості, її певних соціальних характеристик та відмінностей, що ґрунтуються на індивідуальному досвіді постає і проблема її свободи. Людина вільна й невільна одночасно. Людина невільна, оскільки існує зовнішній світ, який наполегливо диктує людям вибір форм і способів діяльності, їх послідовність. Вона невільна, тому що завжди існують обмеження її діяльності – рівень фізичних чинників і розумових здібностей, технічних можливостей, характеру суспільного устрою і т.д.[7, С. 8]. З Левицьким С. А. не погоджується Компендіум: «Людину ніколи не можна розглядати лише як абсолютну й індивідуальну істоту, яка створила сама себе і чиї риси залежать тільки від неї. Так само не можна вважати людину клітиною організму, призначену, щонайбільше, виконувати функціональну роль у загальній системі» [6, С.88]. Церква наголошує, що не можна вбачати в людині «лише частку, молекулу суспільного організму» 235, й уважно стежить за тим, щоб утвердження примату людини не відбувалося у напрямку її індивідуалістичного чи масового бачення [6,С.8]. «**128.** *Через свою тілесність людина поєднує у собі елементи матеріального світу*; вони «знаходять своє довершення й долучають свій голос до вільної хвали Творцю»240. Цей вимір дозволяє людині стати частиною матеріального світу, який не є для неї ані в'язницею, ані вигнанням. Неправильно нехтувати тілесним життям; навпаки, «людина... повинна вважати своє тіло добрим і гідним пошани, оскільки воно створене Богом і воскресне в останній день» 241. Проте через цей тілесний вимір, зраний гріхом, людина переживає бунт тіла і розбещені нахили свого серця, за котрими вона мусить постійно і пильно наглядати, аби не потрапити в їхнє рабство і не стати жертвою виключно земного бачення життя.

Завдяки духовності людина здатна виходити за межі матеріального світу і занурюватися в найпотаємніші глибини дійсності. Коли вона поринає у власне серце, розмірковуючи над своєю долею, то усвідомлює, що вивисується над матеріальним світом, завдячуючи своїй унікальній гідності співрозмовника Бога, під Чиїм поглядом вона приймає рішення щодо свого життя. У своєму внутрішньому житті людина проникає в суть того, що вона має «духовну і безсмертну душу» і являє собою не лише «частинку природи чи безіменну складову “міста людини”» **129.** *Отже, людина наділена двома різними характеристиками: вона–матеріальна істота, пов'язана зі світом через своє тіло, і духовна істота, відкрита до трансцендентності і пізнання «більш глибоких істин», завдячуючи своєму розуму, яким «вона долучається до світла Божого розуму»*243. Церква стверджує: «Єдність душі і тіла така глибока, що душу треба розглядати як “форму” тіла, тобто завдяки духовній душі тіло, складене з матерії, є живим і людським тілом; дух і матерія в людині не є двома з'єднаними природою: з'єднання їх творить одну єдину природу»244. Ані спіритуалізм, який зневажає тілесну реальність, ані матеріалізм, який вважає дух звичайним проявом матерії, не створюють належного бачення складної природи людської істоти, її повноти та єдності. [6, С.90-91].

Таким чином ми бачимо Арістотелівське бачення людини як цілісності наклало

простежується в позиції церкви, тим самим наближаючи її позицію максимально до філософії. Надзвичайна, священна повага до особистості, до людини.

Свобода – це можливість впливати на свою долю, так званий вибір життєвого шляху. Так що ж розуміється під словом свобода особистості, яке ми звикли так часто використовувати в демократичному суспільстві? Спробуємо це проаналізувати. Свобода й визнання права на свободу – цінності, властиві самій природі людини, сутності людського суспільства. Прагнення людини до свободи настільки ж природно, як і її потреба в їжі й воді, і настільки ж закономірно, як і зміна дня й ночі або пори року на Землі. У Компендіумі Соціальної доктрини Церкви визнається, що «Фундаментальна цінність суспільного життя – це свобода». Так, «199. Свобода – це найвище свідчення Божої подоби в людині, а отже, знак найвищої гідності кожної людської особи»⁴³⁵. «Свобода здійснюється у стосунках між людьми. Кожна людина, створена на образ Божий, має природне право бути визнаною вільною і відповідальною істотою. Усі мають обов'язок віддати цю пошану кожному. Право користатися зі свободи є вимогою, невіддільною від гідності людської особи, особливо в моральній та релігійній площині»⁴³⁶. Не можна обмежувати значення свободи, розглядаючи її суто в індивідуалістичній перспективі і зводячи до необґрунтованого та неконтрольованого використання власної автономії: «Свобода не означає тотальної самодостатності людини чи відсутності будь-яких взаємовідносин; насправді вона існує лише там, де взаємні зв'язки, що регулюються правдою і справедливістю, поєднують людей»⁴³⁷. Усвідомлення свободи поглиблюється і розширюється тоді, коли люди захищають її – в усіх її проявах – і на рівні суспільства.

Зовсім іншу позицію стосовно свободи особистості висловив Гегель. Свобода особистості в суспільстві за Гегелем заснована в першу чергу на соціальному середовищі в якому вона виросла і формувалась. Далі з допомогою сформованих цілей і цінностей свобода окремих особистостей керуватиметься на основі наміру, совісті кожної з них. Абстрактне ж право допоможе зосередити в певне русло наміри (інтереси) кожної особистості на основі контролю вчинків («Тільки у вчинку суб'єктивна свобода досягає об'єктивності, а значить і сфери дії закону, сама ж по собі моральна свобода не підлягає закону», – писав Гегель[5, С. 20]) з метою забезпечення їх свободи. Дійсно людина є господарем в світі своєї свідомості і тільки зовнішня її свобода може бути обмежена. Історію Гегель розглядає як закономірний процес. «Всесвітня історія є прогрес у свідомості свободи, прогрес, який ми повинні пізнати в його необхідності»[4, С. 421]. Це знамените визначення означає, що кожний новий щабель Абсолютної Ідеї історично виникає з попередньої з необхідністю. Пізнаючи її, люди будують своє громадське життя, створюють інституції, що відповідають вимогам даного щабля розвитку ідеї. У ході цього розвитку повинні розширюватися можливості й розсовуватись границі людської свободи.

Свобода особистості являє собою дуже багато планове поняття. Наприклад, до основних свобод особистості належить право вільного вибору економічної діяльності – індивід може самостійно вирішувати в якій сфері краще заробляти матеріальні засоби і які методи використовувати для цього.

Завдяки політичній волі, людина має можливість професійної реалізації в суспільно-політичних відносинах, а також може впливати на формування державних органів, шляхом гарантованого пасивного виборчого права. Духовна свобода передбачає самостійний вибір ідеології та світогляду, право бути прихильником будь-якої релігії або залишатися атеїстом, займатися будь-яким видом мистецтва, вивчати найбільш відповідну науку.

Гносеологічна свобода передбачає вибір особистих методів для пізнання суспільства і навколишнього світу. Свобода – це головний атрибут особистості, без якого немислимі соціальна і духовна реалізація її основних потреб.

У тісному зв'язку з поняттям свободи розглядають також і відповідальність особистості. «Свобода і відповідальність – це дві сторони одного цілого – свідомої людської діяльності. Свобода є можливість здійснення цільової діяльності, здатність діяти зі знанням справи заради

вибраної цілі, і реалізується вона тим повній, чим краще знання об'єктивних умов, чим більше вибрана ціль і засоби її досягнення відповідають об'єктивним умовам, закономірним тенденціям розвитку дійсності – відповідальність же диктується об'єктивними умовами, їх осмисленням і суб'єктивно поставленою ціллю необхідність вибору способу дії, необхідність активної діяльності для здійснення цієї цілі... Свобода породжує відповідальність, відповідальність направляє свободу». Залежність між свободою і відповідальністю особистості прямо пропорційна: чим більше свободи дає людині суспільство, тим більше і його відповідальність за користування цією свободою. А якщо ні, то настає згубна для суспільної системи анархія, що перетворює соціальний порядок у хаос. Свобода невіддільна від відповідальності, від обов'язків перед собою, перед суспільством і перед іншими його членами. Відповідальність особистості має дві сторони: зовнішню – як можливість застосувати до особистості певні суспільні санкції: особистість відповідальна перед суспільством, державою, іншими людьми при дотриманні покладених на особистість обов'язків, вона несе моральну й правову відповідальність (відповідальність вчинків); внутрішню – як відповідальність особистості перед собою: розвиток почуття вини й совісті людини, її здатність здійснювати самоконтроль і самоврядування. Головні засоби внутрішньої відповідальності – совість і честь людини. Совість – це внутрішній «суддя», гарант справжньої свободи й незалежності особистості. Честь людини виражає міру усвідомлення своєї гідності. Про це говорив і Гегель, заключивши ці дві категорії в одну – мораль [4, с. 160]. Людину спонукають діяти так, а не інакше й певні суспільні умови. Існують норми моралі й права, традиції й суспільна думка. Під їхнім впливом і складається модель поведінки. З урахуванням цих правил людина робить і діє, ухвалює ті або інші рішення. Відхилення людини від установлених соціальних норм викликає певну реакцію з боку суспільства. Негативне відхилення викликає й соціальні санкції, тобто покарання за не схвалювані дії. Таке покарання ще називають відповідальністю людини за свою діяльність і її наслідки. Але поняття «відповідальність» зв'язане не тільки із зовнішніми формами впливу на людину, відповідальність виступає найважливішим внутрішнім регулятором її діяльності. Тоді ми говоримо про почуття відповідальності, вини. Воно проявляється, насамперед, у свідомій готовності людини додержуватися встановленим норм, оцінювати свої вчинки з погляду їх наслідків для навколишніх, ухвалювати санкції у випадку допущених порушень.

У Компендіумі йдеться з цього приводу наступне: *«197. Поряд із принципами, на основі яких повинно будуватися суспільство, гідне людини, у своїй соціальній доктрині Церква звертає увагу на фундаментальні цінності. Принципи і цінності, безумовно, взаємопов'язані, адже суспільні цінності – це вираз поваги до окремих аспектів морального блага, якому сприяють ці принципи і слугують орієнтиром для побудови відповідно структурованого та упорядкованого життя у суспільстві. Тому ці цінності потребують втілення в дійсність як основних принципів суспільного життя, так і особистих чеснот, зокрема моральної поведінки, яка відповідає цим цінностям 426. Усі суспільні цінності притаманні гідності людини і стимулюють її справжній розвиток. Це такі цінності як істина, свобода, справедливість, любов 427. Втілення їх у життя – найнадійніший і найнеобхідніший шлях особистого удосконалення і гуманізації суспільного існування. Вони слугують необхідним орієнтиром для громадської влади, покликаної сприяти «важливим реформам економічних, політичних, культурних і технологічних структур, а також необхідним змінам у суспільних інститутах» 428. Повага до законної автономії земного життя спонукає Церкву не втручатися в окремі компетенції технічного чи тимчасового устрою 429. Однак це не перешкоджає їй висловлювати власну думку, щоб показати, що у своїх рішеннях кожна людина або утверджує ці цінності, або заперечує їх 430. [6, С. 132].*

Свобода є фундаментальною цінністю для людини, але вона повинна мати межі. А якщо ні, то вона буде перетворюватися у хаос, свавілля й анархію, у самодурство й насильство над іншими людьми, тобто в негативну свободу. Підготовленість людей до свободи прямо пропорційна їхній налаштованості накладати моральні ланцюги на власні апетити; і

пропорційна тому, наскільки їх любов до справедливості вище їх жадібності; пропорційна тому, наскільки їх здорове й тверезе мислення вище їх марнославства й самовпевненості [11, С.33]. Філософське рішення проблеми свободи і необхідності, їх співвідношення в діяльності і поведінці особи має величезне практичне значення для оцінки усіх вчинків людей. Обійти цю проблему не можуть ні мораль, ні право, бо без визнання свободи особи не може йтися про її моральну і юридичну відповідальність за свої вчинки. Якщо люди не мають свободи, а діють тільки з потреби, то питання про їх відповідальність за свою поведінку втрачає сенс, а "подяка за заслугами" перетворюється або на свавілля, або на лотерею.

Свобода вибору – один з центральних питань філософії релігії. Чи вільна людина у своєму виборі? Чи може вона сам вирішувати, як їй чинити в кожній конкретній ситуації? Або все ж її вчинки зумовлені заздалегідь, і можливість вибору є лише ілюзією? У релігійних вченнях питання про свободу волі, без якої неможлива релігійна етика, вирішується в плані самовизначення людини по відношенню до дії Бога, що описується в поняттях благодаті і божественного промислу. Спроби вирішити протиріччя між всемогутністю вищої волі і самостійністю людини приймали часом протилежні форми в різних течіях релігійної філософії (наприклад, у кальвіністів в протестантизмі).

У кожному епоху проблема свободи совісті, свободи релігії ставилася й розв'язувалася залежно від змісту та характеру суспільних відносин, від рівня розвитку соціуму, продуктивних сил, від потреб та історичних завдань, які поставали перед суспільством, від інтересів та мети того чи іншого класу і навіть від світоглядних уподобань окремих правителів. Світова історія (особливо в її християнському аспекті) зберігає з цього приводу чимало фактів.

У складний історичний період активно висувалися й обстоювалися ідеї віротерпимості, релігійної свободи і навіть свободи в релігії (І. С. Еріугена, П. Абеляр, Е. фон Репков, І. Флорський, У. Оккама, Марселій Падуанський та ін.). Ці ідеї, як і вимоги "свободи в поясненні Святого письма", вільного вибору релігії набули розвитку в епоху Відродження та Реформації.

Свободу совісті (свободу релігії) як категорію права, яка несла в собі вимогу необхідності забезпечення права для людини бути вільною у виборі релігії, здійснення релігійних обрядів, права, що виключало б будь-яке насилля над її совістю, обгрунтовано в працях ідеологів буржуазії, що народжувалася: Т. Мора, Ш. Бодена, М. Монтеня, Б. Спінози, П. Бейля, Ж. Мельє, Т. Гобса, Д. Толанда, А. Коллінза, Д. Локка. Вони справили значний вплив на розвиток уявлень про свободу совісті в її правовому прочитанні.

В такому ж ключі трактує свободу совісті Компендіум:

«421. Другий Ватиканський Собор зобов'язав Католицьку Церкву сприяти релігійній свободі. У підзаголовку декларації *Dignitatis humanae* пояснюється, що декларація проголошує «право особи і спільноти на суспільну і громадянську свободу в релігійних питаннях». Для реалізації цієї свободи, яка становить волю Божу і вписана в людську природу, слід усунути з її шляху всі перешкоди, бо «істина перемагає тільки силою самої істини» 857. Гідність людини і природа пошуків Бога вимагають, щоб усі люди були вільними від будь-якого примусу в питаннях релігії 858. Суспільство і держава не повинні змушувати людину діяти супроти її сумління чи перешкоджати дотримуватись його 859. Релігійна свобода, однак, – це не моральний дозвіл на помилкові погляди чи на безумовне право на помилку. 422. Свобода сумління і релігії «стосується людини як індивідуально, так і суспільно». Право на релігійну свободу повинно бути затверджене законодавством як цивільне право 862. Однак це право має свої межі. Слід визначити *справедливі межі* реалізації релігійної свободи в кожній окремій соціальній ситуації, проявляючи політичну розсудливість і дотримуючись вимог спільного блага, та закріпити їх через правові норми, що відповідають об'єктивному моральному порядку. Ці норми потрібні для «дійового захисту прав усіх громадян і мирного врегулювання конфліктів інтересів, а також для належної турботи про істинний громадський мир, який постає в результаті упорядкованого співіснування в справжній справедливості, і, зрештою, для

належної охорони громадської моралі».[6, С.258-259].

Людина не може бути засобом реалізації економічних, соціальних чи політичних планів, нав'язаних будь-якою владою, навіть в ім'я можливого прогресу як громадянського суспільства, так і окремих осіб, тепер чи в майбутньому. Тому світська влада мусить пильно слідкувати, аби обмеження свободи чи будь-який тягар, покладений на індивідуальну діяльність особи, ніколи не завдавали шкоди її гідності, гарантуючи, таким чином, ефективну реалізацію прав людини на практиці. Як уже зазначалося, ця концепція базується на усвідомленні, що людина – це особа, тобто активний і відповідальний суб'єкт власного розвитку та розвитку спільноти, до якої він належить [6, С.99].

Отже, як бачимо, ідея свободи совісті не є продуктом царства "чистого духу", "чистого розуму", вона не є результат філософської, соціологічної чи правової рефлексії, а є підсумок реального багатоаспектного людського буття, продуктом історичного, соціального досвіду. Саме історія розвитку суспільства "розпорядилася", щоб свобода совісті, закріпившись у гуманістичних ідеях мислителів минулого, конституювалася в законодавчих актах і реальному житті як право, що гарантує недоторканність совісті людини в питаннях її ставлення насамперед до релігії.

Висновки. Свобода особистості являє собою дуже багатопланове поняття. Духовна свобода передбачає самостійний вибір ідеології та світогляду, право бути прихильником будь-якої релігії або залишатися атеїстом, займатися будь-яким видом мистецтва, вивчати найбільш відповідну науку.

Гносеологічна свобода передбачає вибір особистих методів для пізнання суспільства і навколишнього світу. Свобода – це головний атрибут особистості, без якого немислимі соціальна і духовна реалізація її основних потреб.

Свобода є фундаментальною цінністю для людини, але вона повинна мати межі. Підготовленість людей до свободи прямо пропорційна їхній налаштованості накладати моральні ланцюги на власні апетити; і пропорційна тому, наскільки їх любов до справедливості вище їх жадібності; пропорційна тому, наскільки їх здорове й тверезе мислення вище їх марнославства й самовпевненості [11, С.33]. Філософське рішення проблеми свободи і необхідності, їх співвідношення в діяльності і поведінці особи має величезне практичне значення для оцінки усіх вчинків людей. Якщо люди не мають свободи, а діють тільки з потреби, то питання про їх відповідальність за свою поведінку втрачає сенс, а "подяка за заслугами" перетворюється або на свавілля, або на лотерею.

Для того, щоб вирватись за межі звичного буденного існування, людина має проявити акт волі, має зробити заявку на власну суб'єктивну свободу і піти проти течії сліпого випадку. Весь детермінізм навколишнього світу, весь умовний причинно-наслідковий зв'язок зовнішніх подій людина має сприймати саме як випадок, який вона розриває актом власної волі у пошуках і виконанні Божого призначення. Діяльна енергія свободи – це енергія Бога. Саме через діяльний акт свободи, через виклик, який людина кидає світу, що перебуває у владі диявола, в людину входить Бог. Тому, по факту, свобода людини – не відсвіту цього. Свобода трансцендентна. І коли людина напружує всі свої духовні сили і виступає проти світу у пошуках і виконанні Божого призначення, трансцендетне, Святий Дух проникає в земне життя через вольовий акт людини. Віра в Бога – це саме вольовий акт, що йде проти буденності та обмеженості світу. Це відповідь людини Творцю на Його поклик до неї. Таким чином, щоб знайти і виконати свою місію від Бога, все життя людини має перетворитись у «вчинок». Вона має протиставити внутрішню свободу зовнішній матеріальній стихії. Коли людина зважиться на «вчинок» як спосіб життя, поставить собі за норму дерзновення перед світом в утвердженні Бога через свої справи, сам Творець буде їй допомагати і «вести» по життю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.km.ru/referats/2DAACEA8712B46F7886316FEFE8E6623>.

2. Бичко І.В. Свідомість як ідеальна діяльність / Бичко І.В., Малишко Л.М. // Філософія: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993. – С. 431 – 445.
3. Вебер Макс. Избранные произведения: Пер. с нем. / Сост., общ ред. и послесл. [с. 736–769] Ю.Н.Давыдова; Предисл. П.П.Гайденко [с. 5–41; Комментар. А.Ф. Филиппова]. – М.: Прогресс, 1990. – 804 с.
4. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. В 3-х т. Том 3. Философия духа. – М.: 1977.; с.324
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права. М.: Мысль.- 1990., С. 20
6. Компендіум Соціальної доктрини Церкви/Переклад: Ольга Живиця; Наукова редакція: Юлія Щербініна; Літературна редакція: Ігор Пізнюк; Загальна редакція: Леся Коваленко – Київ: Кайрос, 2008. -536 с
7. Левицкий С. А. Трагедия свободы/ Составление, послесловие, комментарии В. В. Сапова. – М.: Канон, 1995. – с. 512; С. 8
8. Лосев А. Ф. Два фрагмента из «Дополнений к “Диалектике мифа”» // Вопросы философии – 2000. № 3, – с. 63–69.
9. Соловьев Владимир Сергеевич. Полное собрание сочинений и писем в двадцати томах / В.С.Соловьев. Сочинения. М., 2001. - Т. 2. - С. 7–360.
10. Франкл Виктор. Человек в поисках смысла: [Сборник] : Пер. с англ. И нем. / Общ ред. Л. Я. Леонтьева; Вступ. Ст. Д. А. Леонтьева [с. 5–21]. – М.: Прогресс, 1990. – 366 с.
11. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок. — М.: Изограф, 2000. — 256 с.; С.33

Бакуменко Роман Игоревич – аспирант кафедры социологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

УДК 303.094.4:316.3

НАЦИОНАЛЬНОЕ СОЗНАНИЕ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО –ПОЛИТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В представленной статье анализируются факторы, которые отражают уровень национального сознания в условиях социально-политических и экономических изменений украинского общества. Анализируются факторы агрессии на юго-востоке Украины через призму общественного мнения.

Ключевые слова: национальное сознание, национальные интересы, внешняя агрессия.

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО –ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКОГО СУСАЇЛЬСТВА

В данній статті аналізуються факти, котрі відображають рівень національної свідомості в умовах соціально-політичних та економічних змін українського суспільства. А також аналізуються фактори агресії на південному-сході України, через призму суспільної думки.

Ключові слова: національна свідомість, національні інтереси, зовнішня агресія.

NATIONAL CONSCIOUSNESS IN TERMS OF SOCIAL – POLITICAL CHANGE UKRAINIAN SOCIETY

In the present article analyzes the factors that reflect the level of national consciousness in terms of socio-political and economic changes in the Ukrainian society. The factors of aggression in the south-east of Ukraine through the prism of public opinion.

Key words: national consciousness, national interests, external aggression.